

BO‘LAJAK PSIXOLOGLARNING JAMOAVIY HAMKORLIK VA YETAKCHILIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti “Psixologiya” kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘ljak psixologlarning jamoaviy hamkorlik va yetakchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida jamoada ishlash, samarali muloqot olib borish, vaziyatga moslashuvchan yetakchilik qilish kabi ko‘nikmalar muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada hamkorlik va liderlik sifatlarini shakllantirishga qaratilgan treninglar, rol o‘yinlari, loyihaviy ishlar va refleksiya mashg‘ulotlarining samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, olimlarning ilmiy qarashlari asosida bo‘ljak psixologlar uchun ushbu ko‘nikmalarning ahamiyati asoslab berilgan.

Tayanch so‘zlar: psixolog talabalari, jamoaviy hamkorlik, yetakchilik, hissiy intellekt, kommunikativ ko‘nikmalar, kasbiy rivojlanish.

Kirish

Psixologik faoliyat nafaqat individual maslahat berish, balki turli jamoalarda ishlashni, hamkorlik va yetakchilik qobiliyatlarini ham talab etadi. Jamoaviy hamkorlik (teamwork) — umumiy maqsad sari harakat qilishda ishtirokchilarning o‘zaro muloqot, vazifa taqsimoti va mas’uliyatni bo‘lishish jarayonidir. Yetakchilik (leadership) esa — jamoani boshqarish, motivatsiya berish, qaror qabul qilish va kelajak yo‘lini belgilash san’atidir. O‘z navbatida jahondagi nufuzli xalqaro ekspertlar tomonidan professional kadrlarni tayyorlashdagi an’anaviy yondashuv etarli samara bermayotgani, shu munosabat bilan kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni yanada rivojlantirish, bilim va malakalarni o‘zgaruvchan mehnat bozoridagi talab va ehtiyojlarga muvofiq darajada rivojlantirish bugungi kun pedagogikasining asosiy vazifasi ekanligi e’tirof etilmoqda [1]. Bunda shaxsning individual regulyasiyasi - o‘z-o‘zini tarbiga solishi va boshqarishining pedagogik-psixologik aspektlarini, ustivor yo‘nalishlarini determinatsiyalash, inson shaxsiga subyekt, individ sifatida individual boshqaruv ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar

Yetakchilik, ma’lum darajada san’atdir. Ba’zi hollarda rahbarlar vazifalarni tuzish, vazifa va rollarni rejalashtirish va tashkil etish, g’amxo‘rlik ko‘rsatish va qo‘llab-quvvatlash orqali o‘z ishlarining samaradorligiga erishishlari mumkin. Boshqa hollarda, menejer ishni bajarish shartlarini tuzishdan ko‘ra, qaror qabul qilishda ishtirok etishga imkon beradigan darajada ta’sir qilishi mumkin. Talabalarda quyidagi kompetensiyalarni hosil qilish:

- Barcha subyektlarning samarali faoliyatga motivatsion tayyorligini aniqlash va sharoit yaratish qobiliyatiga ega. O‘quv intizomini o‘zlashtirish natijasida talaba quyidagilarga qodir bo‘lishi kerak:

- shaxs xususiyatlarini o‘rganishning psixologik usullaridan foydalanish (testlar, qiziqishlariga reaksiyalar);

- etakchilik uslublarini qo‘llash tashkilotni boshqarishdagi holatlarga; - guruhdagi shaxslararo munosabatlarni o‘rganish, har birining holatini aniqlash guruhdagi xodim;

- jamoaning tuzilishi va jamoadagi ijtimoiy-psixologik iqlimni aniqlash; - muvaffaqiyatli muloqot uchun muhim bo‘lgan suhbatdoshning shaxsiy fazilatlarini ta’kidlang;

- ish odobi ko‘nikmalarini rivojlantirish;

- nizoli vaziyatda xatti-harakatlar strategiyasini ishlab chiqish, jamoada yuzaga keladigan nizolarni hal etish.

Rivojlantirish metodlari

1. Loyihaviy ishlar – talabalarning kichik guruhlarda ishlashini ta'minlaydi.
2. Rol o'yinlari va treninglar – vaziyatli muammolarni hal qilish orqali liderlik va muloqot ko'nikmalarini oshiradi.
3. Peer-to-peer o'qitish – talabalar bir-biridan o'rganadi, bu esa hamkorlik madaniyatini kuchaytiradi.
4. Refleksiya va tahlil – jamoaviy faoliyatdan so'ng fikr almashish.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Jamoaviy hamkorlikning psixolog talabalari uchun ahamiyati

- Kooperativ muhit yaratish: Psixolog talabalari turli ijtimoiy guruhlar bilan ishlashga tayyor bo'lishi uchun muloqot madaniyatini o'zlashtirishlari zarur.

- Mas'uliyatni bo'lishish: Guruhdagi vazifalar teng taqsimlanishi ish samaradorligini oshiradi (Johnson & Johnson, 2017).

- Muammolarni birgalikda hal qilish: Johnson & Johnson (2017) kooperativ ta'lim nazariyasi orqali hamkorlikni o'rganish talabalarning ijtimoiy ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ko'rsatgan[5].

Jamoaviy ishlash ijodiy yondashuv va turli nuqtai nazarlarni uyg'unlashtirish imkonini beradi. Jamiyat o'z mohiyatiga ko'ra oddiygina umumiy narsaga ega bo'lgan odamlar guruhidir. Ammo shunchaki qiziqish bilan bo'lishish yoki bir mahallada yashash gullab — yashnayotgan jamoani yaratmaydi-odamlar bir-birlari bilan bog'lanish va ularga g'amxo'rlik qilishga qaror qilishlari kerak. Kuchli jamoatchilik aloqalariga bo'lgan ehtiyojni kamaytirib bo'lmaydi. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy izolyatsiya va qo'llab-quvvatlanmaydigan odamlarda stress, tashvish, depressiya, o'z joniga qasd qilish, ruhiy salomatlikning pasayishi va surunkali kasalliklar xavfi yuqori. Jamiyat psixologlari boshqa yordamchi mutaxassislar bilan birgalikda imkoniyatlarni kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. Ularning noyob ko'nikmalari ularga jamoatchilik bilan yaqindan ishlashga va tizim darajasidagi o'zgarishlarni yaratishga e'tibor berishga imkon beradi. Daniel Goleman (2000) hissiy intellektning yuqoriligi samarali yetakchilik uchun muhimligini asoslagan[3].

Jamiyat psixologiyasi-bu sog'liqni saqlash, ijtimoiy ish va sotsiologiya kabi boshqa mavzular bilan sezilarli darajada o'xshash bo'lgan intizomlararo sohadir. Jamiyat tadqiqotlari va harakatlari jamiyati ma'lumotlariga ko'ra (yangi oynada ochiladi): "Jamiyat psixologiyasi individual yo'nalishdan tashqariga chiqadi va individual va tizimli darajada ijobiy o'zgarishlar, sog'liq va imkoniyatlarni kengaytirish uchun ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy, siyosiy, ekologik va xalqaro ta'sirlarni birlashtiradi." Ushbu sohadagi mutaxassislar hamkorlik, rejalashtirish, harakatlar va tadqiqotlar orqali jamiyatning umumiy farovonligini oshirishga bag'ishlangan. Klinik psixologlar farqli o'laroq, birinchi navbatda, bir-to-biri asosida kim ish, jamoa psixologlar ko'pincha shaxslar bilan ishlash, guruhlar, manfaatdor tomonlar, siyosatchilar, o'qituvchilar va sog'liqni saqlash provayderlar.

Ular turli xil sharoitlarda ishlaydi, jumladan: Kollejlar va universitetlar shahar, tuman, qishloq va mahalla darajadagi sog'liqni saqlash va odamlarga xizmat ko'rsatish agentliklari Kabi jamoat guruhlari masalan maktablar, targ'ibot guruhlari, diniy muassasalar, mahalla guruhlari, davlat siyosati tashkilotlari va notijorat tashkilotlari tadqiqot markazlari hisoblanadi.

-Psixologlar ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin jamiyat psixologining roli an'anaviy yakkama-yakka psixoterapiyadan tashqariga chiqadi. Ularning ishi tadqiqot va guruh ichidagi salomatlikka

ta'sir qiluvchi ko'plab omillarni chuqur tushunishni talab qiladi. Psixologlar o'zlari xizmat qiladigan jamoalarga imkoniyat berish uchun quyidagi usullarni ko'rib chiqishimiz mumkin.

- tashkilotchi. Psixologlar ishlarni tashkil qilish va targ'ib qilish uchun foydali bo'lgan ko'plab ko'nikmalarga ega, shu jumladan guruh dinamikasi, aloqa va shaxslararo munosabatlar haqidagi bilimlar. Turli jamoalar bilan hurmat bilan shug'ullanish va shaxslar bilan haqiqiy aloqalarni yaratish uchun sizga ushbu vakolatlar kerak. Jamiyat psixologlari odamlar bilan hamkorlikda ishlashga intilishadi va barcha guruhlarining turli xil ishtirokini rag'batlantiradilar. Ular boshqalarni birlashtirish uchun dasturlar, darslar, tadbirlar, tadbirlar yoki norasmiy yig'ilishlarni rejalashtirishi yoki muvofiqlashtirishga yordam berishi mumkin. Ushbu jarayon koalitsiya qurilishi deb ataladi va barqarorlikni oshirish uchun juda muhimdir, ayniqsa tarixiy jihatdan kam ta'minlangan jamoalarda.

- advokat. Jamiyat psixologlari, shuningdek, ular xizmat qilayotgan odamlar nomidan o'zgarishlarni himoya qilishlari shart. Siyosatchilar, saylangan amaldorlar, guruh a'zolari va rahbarlari bilan yaxshi ish munosabatlarini saqlab qolish qobiliyati ularni zulmga qarshi kurashayotgan jamoalar uchun kuchli ittifoqchilarga aylantiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, psixologning har qanday targ'ibot harakatlari ular xizmat qilayotganlar tomonidan xabardor qilinishi va boshqarilishi kerak. O'z ideallarini yoki istaklarini guruhga, ayniqsa ular tarkibiga kirmaydigan guruhga yuklash ko'pincha yaxshilikdan ko'ra ko'proq zarar keltiradi

- ko'ngilli. Psixologiya bo'yicha ma'lumotga ega bo'lish hayotning barcha sohalarida, shu jumladan boshqalarga xizmat qilishda foydalidir. Ushbu ko'nikmalarni ko'ngilli sifatida qo'llash uchun sizga amaliyotchi klinisyen yoki psixolog bo'lish shart emas. Psixologiya bo'yicha asosiy vakolatlarga ega odamlar, ayniqsa, ko'ngilli sharoitlarda foydali bo'lishi mumkin: Ruhiy salomatlikni himoya qilish guruhlari O'z joniga qasd qilishning oldini olish tashkilotlari Xavfli yoshlar uchun dasturlar Oziq-ovqat banklari va o'zaro yordam saytlari. Boshqalarga yordam berish uchun vaqtingizni xayriya qilish nafaqat jamiyat uchun foydali, balki ko'ngillilar uchun ham foydalidir. Umumiy maqsadga xizmat qiladigan odamlar bilan birga ishlash izolyatsiya tuyg'usini kamaytiradi, bu esa depressiya va sog'lig'ining yomonlashishiga olib kelishi mumkin..

- jamiyat muammolarini aniqlash va hal qilish. Psixologlar, terapevtlar va maslahatchilar o'z mijozlarining hayotini tinglash va o'rganish uchun ko'p vaqt sarflashadi — ham qiyinchiliklar, ham g'alabalar. Shuning uchun ruhiy salomatlik bo'yicha mutaxassislar jamiyatdagi asosiy ijtimoiy muammolarni tan olish uchun yaxshi mavqega ega. Psixologlar jamiyat darajasida kurashishga yordam beradigan eng keng tarqalgan muammolardan ba'zilari: uysizlik, ruhiy salomatlik, Oziq-ovqat xavfsizligi muammolarini aniqlash va hal qilish psixologlar, terapevtlar va maslahatchilar o'z mijozlarining hayotini tinglash va o'rganish uchun ko'p vaqt sarflashadi — ham qiyinchiliklar, ham g'alabalar. Shuning uchun ruhiy salomatlik bo'yicha mutaxassislar jamiyatdagi asosiy ijtimoiy muammolarni tan olish uchun yaxshi mavqega ega. Psixologlar jamiyat darajasida kurashishga yordam beradigan eng keng tarqalgan muammolardan ba'zilari: O'z joniga qasd qilish, oiladagi zo'ravonlik Muhim manbalarga kirish imkoniyati etarli emas Asosiy masalalar aniqlangandan so'ng, jamoat psixologlari tadqiqot, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish ko'nikmalarini muammoga qarshi kurashishga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqishda qo'llashlari mumkin.

-yoshlarga yo'l-yo'riq va yordam berish. Bolalar va o'smirlar, ular qanchalik etuk ko'rinmasin yoki o'zlarini da'vo qilmasin, tabiatan himoyasizdir. Ular o'zlarining sharoitlari yoki atrof-muhitini ozgina nazorat qiladilar va qiyin paytlarda ularni boshqarish uchun hayotlarida kattalarga bog'liq. Bolalar bilan ishlash har kimga ham nasib etavermaydi — bu ba'zi odamlarda mavjud bo'lmagan sabr-toqat, bag'rikenglik va moslashuvchanlikni talab qiladi. Bolalar kattalarning barcha his-tuyg'ulari va tashvishlariga ega bo'lishlari mumkin, ammo baribir o'z his-tuyg'ularini aniqlash, boshqarish va ifoda etishni o'rganmoqdalar. Jamiyat psixologlari yoshlar uchun ajoyib namuna bo'lish imkoniyatiga ega va kerak bo'lganda rahbarlik, murabbiylik va maslahatchi lavozimlarini egallashga intilishlari kerak.

Yetakchilik sifatlarini rivojlantirishning psixologiya talabalari uchun zaruriyati

- Empatiyali yetakchilik: Daniel Goleman (2000) hissiy intellekt yetakchilik samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlagan[3].
- Vaziyatga moslashuvchan yetakchilik: Paul Hersey va Ken Blanchard (Situational Leadership Theory) turli vaziyatlarda boshqaruv uslubini moslashtirishni samarali deb hisoblaydi[4].
- Motivatsiya berish: Bo'lajak psixolog jamoani maqsad sari ruhlantira olishi kerak.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tishimiz mumkinki, bo'lajak psixologlarning jamoaviy hamkorlik va yetakchilik ko'nikmalarini rivojlantirish ularning kelajakdagi amaliy ish faoliyatida nafaqat samaradorlik, balki mijozlar bilan ishonchli munosabatlar o'rnatishga ham xizmat qiladi. Bu ko'nikmalarni talabalik davrida maxsus mashg'ulotlar, treninglar va interfaol metodlar orqali shakllantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Интернет-журнал «Науковедение» ISSN 2223-5167 <http://naukovedenie.ru/> Научной статьи по наукам об образовании, автор научной работы — Ивонина Анна Ивановна, Чуланова Оксана Леонидовна, Давлетшина Юлия Маратовна.
2. Н.С. Шадрин Павлодарский государственный педагогический университет, Павлодар, Казахстан. www.sibran.ru/journals/issue.phpID=174053&ARTICLE_ID=174068.
3. Goleman, D. (2000). Leadership that gets results. Harvard Business Review, 78(2), 78–90.
4. Hersey, P., & Blanchard, K. H. (1988). Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources. Prentice Hall.
5. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2017). Cooperation and the use of technology. Handbook of research on educational communications and technology, 401–423.
6. Deardorff, D. K. (2006). The identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241–266.
7. Goleman, D. (1995). Emotional intelligence. New York: Bantam Books.
8. . Shaxsda Emotsionallikni Namoyon Bo'lishiga Ta'sir Etuvchi IjtimoiyPsixologik Omillar ILM-FAN Taraqqiyoti: muammolar, yechim va istiqbollar” 2023
9. Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna. Bo'lajak psixologlarning konsultativ faoliyat malakasini tarkib toptiruvchi kasbiy-shaxsiy sifatlar Pedagogik mahorat 2024-23 b
10. Akbaraliyeva Asilaxon Talabalarda xulq og'ishini oldini olishning ijtimoiy pedagogikpsixologik shartlari. Ғылым-білім-өнер интеграциясы: перспективалық жобалар.2023-451 b
11. Akbaraliyeva Asilaxon Tojiddinovna Konsultativ psixologning muhim fazilatleri. Lokal urushlarda shaxsiy tarkibni axloqiy- ruhiy holatlarini stabillashtirish muammolari 2024- 193 b